

***Cud Gospodarczy Niemiec. Ludwiga Erharda
Koncepcja Społecznej Gospodarki Rynkowej,***

Fundacja ATK, Warszawa, 1999

Autor: Dr Tadeusz T. Kaczmarek

Spis treści

Wstęp

Rozdział I

Ludwig Erhard i jego koncepcja społecznej gospodarki rynkowej	13
--	----

Rozdział II

Warunki początkowe reformy gospodarczej w Niemczech Zachodnich	28
---	----

Rozdział III

Przebieg reformy Ludwiga Erharda w latach 1946-1948	
---	--

Rozdział IV

Rozwój i modyfikacja społecznej gospodarki rynkowej w RFN	79
---	----

Literatura	97
-------------------	----

Wstęp

W całym okresie powojennym rozwój gospodarki w Niemczech Zachodnich nie wzbudzał w Polsce większego zainteresowania. W centrum uwagi stała przede wszystkim gospodarka Związku Radzieckiego. W latach siedemdziesiątych miejsce to zajmowała stopniowo Japonia. Wtedy też pojawiło się hasło „budowy drugiej Japonii”.

W latach osiemdziesiątych uwagę ekonomistów przykuwały *reaganomics* w Stanach Zjednoczonych, czy też brytyjski *thatcherizm*. Zachodni sąsiad Polski pozostawał ciągle niezauważony, pomimo że zaistniał tam po drugiej wojnie światowej **cud gospodarczy**. Gospodarka niemiecka dokonała skoku od straszliwej biedy i zniszczenia okresu powojennego do pozycji czołowej potęgi gospodarczej świata. Zaś marka niemiecka jest najbardziej stabilną walutą drugiej połowy dwudziestego wieku i wyprzedza pod tym względem nie tylko amerykańskiego dolara, ale też i japońskiego jena.

Może warto jednak zainteresować się tym skokiem od powojennej biedy do dobrobytu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, którego takie symbole, jak Daimler-Benz, BMW i Siemens są nie tylko na całym świecie, ale także w Polsce znane i cenione.

Niemcy znalazły się w 1945 roku w katastrofalnej sytuacji gospodarczej. Zdolność wytwórcza ich zakładów produkcyjnych została obniżona do około 60% poziomu z 1936 roku.

Stan zniszczenia miast i fabryk ilustrują zdjęcia pochodzące z tamtych lat, a zwłaszcza z pierwszych miesięcy 1945 r. Ludwig Erhard wspomina, że z badań przeprowadzonych wówczas wynikało, iż każdy Niemiec otrzyma jeden talerz raz na pięć lat, co 12 lat otrzyma parę butów, a co 15 lat ubranie, tylko co piąte niemowlę będzie miało własne pieluchy, a co trzeci Niemiec - szansę na pogrzeb w trumnie .

Łączna produkcja przemysłowa trzech zachodnich stref okupacyjnych Niemiec jeszcze w 1947 r. wynosiła zaledwie 39% poziomu z 1936 roku. **Tablica nr 1** ilustruje sytuację istniejącą w Niemczech Zachodnich w 1946 i 1947 roku.

Tablica nr I

Poziom produkcji w Niemczech po II wojnie światowej (1936 = 100)

Produkcja	1946	1947
Przemysł łącznie	33	39
Węgiel	51	65
Zelazo i stal	21	25
Metale nieżelazne	18	24
Chemia	43	43
Budowa pojazdów	17	19
Elektrotechnika	36	65
Mechanika precyzyjna i optyka	30	30
Tekstylna	20	28
Skóra i buty	26	27
Celuloza i papiery	20	21

Zródło: *Wirtschaftsverwaltung* z czerwca 1948 r, wyd. przez *Verwaltung für Wirtschaft des Vereinigten Wirtschaftsgebietes*.

Zestawione powyżej dane liczbowe przedstawiają trudną sytuację, w jakiej znalazły się powojenne Niemcy. Na obszarze trzech zachodnich stref okupacyjnych Alianci przejęli po III Rzeszy istniejące rozdzielnictwo towarów oraz stałe ceny urzędowe towarów. Ogromna ilość pieniądza znajdującego się w obiegu uniemożliwiała administracji kierowanie gospodarką. Towary były chomikowane i zamiast handlu zaczęła obowiązywać wymiana naturalna, czyli *towar za towar*. Przerazony ta sytuacja gospodarcza kraju profesor Wilhelm Roepke stwierdził wtedy, że Niemcy zostały zniszczone w nieprawdopodobnym stopniu, a panujący chaos gospodarczy jest niewyobrażalny.

W Niemczech panowała bieda. W okresie powojennym obowiązywały tzw. kartki oraz racje żywnościowe. Normalny konsument, jak ustalały urzędowe przepisy, otrzymywał przydział według czterotygodniowego kalendarza. Okresy przydziałowe liczone były od sierpnia 1939 r. i zgodnie z tym 28 lutego 1947 r. zaczynał się 99 okres przydziałowy. I tak np. w Monachium na kartkę ubraniową można było otrzymać 25 cm poscieli o szerokości 80 cm, albo szelki, albo dwie chusteczki do nosa, albo trzy kołnierzyki.

W zakresie żywności obowiązująca w powojennych Niemczech norma 2000 kalorii dziennie na osobę nie była dotrzymywana. Poza brakiem żywności występowały także trudności transportowe. Surowa zima 1946-47 sprawiła, że wiosną 1947 roku w Zagłębiu Ruhry racje żywnościowe spadły do 800 kalorii. Przydział tłuszczu wyniósł wtedy 75 g miesięcznie na 1 osobę. Dla porównania, w czasie światowego kryzysu gospodarczego w 1932 roku spożycie tłuszczu wynosiło 2,25 kg miesięcznie na osobę.

Dla ilustracji warto podać, że w amerykańskiej strefie okupacyjnej jesienią 1946 roku racje żywnościowe 4-tygodniowe na osobę przedstawiały się następująco: 6.000 g chleba, 12.000 g ziemniaków, 250 g cukru, 400 g tłuszczu, 2.500 g mięsa. Zbliżone do tych były racje żywnościowe w strefie brytyjskiej. Natomiast niższe były w strefie radzieckiej.

Ówczesna sytuacja materialna niemieckich gospodarstw domowych charakteryzuje najlepiej powiedzenie: „za dużo, żeby umrzeć i za mało, by żyć”. Tak, jak obecnie w Trzecim Świecie, nierzadkie były przypadki śmierci głodowej osób starszych i dzieci. W tej rozpaczliwej sytuacji powojennej, w której nawet Belgia odgradziła się od Niemiec zasiekami, aby zatrzymać tłumy ekonomicznych uchodźców, promykiem nadziei był Plan Marshalla.

Na przełomie lat 1946-47 prezydent USA Truman postanowił delegować byłego prezydenta Hoovera do Niemiec i Austrii. Wyjazd

*Hoovera wraz z grupą ekspertów nastąpił w lutym 1947 r. W kwietniu 1947 r. w Moskwie obradowali ministrowie spraw zagranicznych koalicji antyhitlerowskiej, jednak obstrukcyjna postawa Związku Radzieckiego uniemożliwiała sformułowanie planu odbudowy Europy. Wtedy amerykański minister spraw zagranicznych George C. Marshall oświadczył, że Stany Zjednoczone nie będą dłużej zwlekać i bez udziału Związku Radzieckiego przystępują do odbudowy europejskiej gospodarki. Punktem zwrotnym stało się wystąpienie G. C. Marshalla na Uniwersytecie Harvarda w dniu 5 czerwca 1947 roku, które było sygnałem do ostatecznego sformułowania planu odbudowy Europy (*European Recovery Program*). Plan Marshalla przewidywał również udział ZSRR oraz krajów Europy środkowej i wschodniej.*

Kiedy na konferencji ministrów spraw zagranicznych w Paryżu w czerwcu 1947 roku przystąpiono do formułowania szczegółów planu, minister radziecki Molotow odmówił współpracy ZSRR i opuścił Paryż. Strona amerykańska krytycznie oceniła te reakcje Związku

Radzieckiego, który zreszta słusznie obawiał się, że Plan Marshalla utrudni rozprzestrzenianie się komunizmu w Europie.

Od samego początku Plan Marshalla nie miał wspierać narodowych interesów poszczególnych państw, lecz całej europejskiej rodziny. Kuracja ta zmierzała do uzdrowienia Europy, a nie łagodzenia trudniej sytuacji gospodarczej powstałej po II wojnie światowej w poszczególnych krajach z osobna.

W protokole końcowym *Committee for Economic Cooperation* poprzedniczki OECD, z dnia 22 września 1947 r. stwierdza się, że kraje objęte planem odbudowy Europy powinny w przyszłości przyczynić się do powstania międzynarodowej organizacji handlowej, obniżania cel oraz usuwania innych ograniczeń, utrudniających handel światowy. Amerykanie wybiegali zatem daleko w przyszłość i próbowali stworzyć podstawy przyszłego międzynarodowego ładu gospodarczego.

Zgodnie z planem zatwierdzonym 3 kwietnia 1948 r. przez Senat USA, Amerykanie dostarczyli do państw Europy Zachodniej do połowy 1952 roku za 13 miliardów dolarów artykuły żywnościowe, lekarstwa, nawozy sztuczne, surowce, paliwa i maszyny.

Związek Radziecki sam nie przyjął i nie wyraził też zgody na przyjęcie pomocy amerykańskiej przez kraje Europy Wschodniej. Szczególnie charakterystyczny jest tu przykład Czechosłowacji. Rząd tego kraju wyraził już oficjalnie swoje zainteresowanie tą pomocą. Stalin zareagował na to wezwaniem czechosłowackiej delegacji rządowej do Moskwy. Jan Masaryk, syn założyciela państwa czechosłowackiego Thomasa Masaryka, który był wtedy urzędującym ministrem spraw zagranicznych oświadczył po tej wizycie: *Do gabinetu Stalina wszedłem jako minister niezależnego państwa i wyszedłem jako pacholek Moskwy*. Stalin zabronił Czechom uczestnictwa w Planie Marshalla.

W ramach kwoty 13 mld dolarów amerykańskiej pomocy dla Europy Zachodniej - RFN wraz z Berlinem, otrzymała dostawy towarów na kwotę 1,6 mld dolarów. Do 1978 r. Republika Federalna Niemiec spłaciła 1,1 mld dolarów. Reszta długu została jej umorzona.

Skoro minęło już 50 lat od zakończenia II wojny światowej i nastąpił upadek komunizmu oraz rozpadł się Związek Radziecki, wypada bez emocji spojrzeć na uwarunkowania gospodarcze jak i polityczne, którymi kierowały się Stany Zjednoczone, udzielając wsparcia krajom

Europy Zachodniej.

Mocarstwa zachodnie wspólnie z ZSRR debatowały w Teheranie, Jalcie i Poczdamie nad nowym ładem w powojennej Europie. Jednak stosunkowo wcześniej Stalin zaczął czynić kroki, które były sprzeczne z postanowieniami wspólnie podejmowanymi przez mocarstwa. Stalin oczekiwał tylko na moment wycofania wojsk amerykańskich z Europy, aby wprowadzić w niej swój porządek. Molotow na paryskiej konferencji ministrów spraw zagranicznych w czerwcu 1946 r. uznał za niezbędne utrzymanie wojsk okupacyjnych w Niemczech przez 40 lat. Zadał też zapłacenia ZSRR 10 miliardów dolarów reparacji, przy czym spłata miała następować dostawami z produkcji w fabrykach istniejących w całym Niemczech.

W tym samym czasie amerykańskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych pracowało nad zorganizowaniem jednolitej gospodarki niemieckiej na terytorium zachodnich stref okupacyjnych. Do tej amerykańskiej koncepcji przyłączyli się Brytyjczycy oraz Francuzi. Rosjanie *a priori* odrzucili taką możliwość.

Amerykanie dla swojej ekspansji gospodarczej, a zwłaszcza kapitalowej, potrzebowali w Europie chłonnych rynków zbytu, a także dobrze zorganizowanych partnerów. Takim dobrym partnerem, po upadku III Rzeszy, mogły być Niemcy. Z drugiej strony, Amerykanie widzieli konieczność zastopowania ekspansji komunistycznego imperializmu radzieckiego, zwłaszcza, że znane były już wtedy tajne plany Stalina przejęcia władzy przez komunistów we Włoszech i we Francji.

30 lipca 1946 r. na posiedzeniu Rady Kontrolnej Aliantów (*der Allierte Kontrollrat*) generał Joseph T. McNarney, następca Eisenhowera, przystąpił do uzgodnienia poprawy warunków wymiany handlowej w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec. Decyzje poszły w kierunku połączenia strefy amerykańskiej z brytyjską i w ten sposób powstała Bizonia. Do powstania Trizonii praktycznie nigdy nie doszło, ponieważ w 1949 r., kiedy trzy strefy zostały połączone, to utworzono już Republikę Federalną Niemiec.

Amerykanie do początku 1947 r. podejmowali niezliczoną ilość prób zaproszenia Rosjan do konstruktywnej współpracy nad zbudowaniem demokratycznej Europy. Totalitarny i komunistyczny Związek Radziecki nie był jednak zainteresowany szerzeniem demokracji.

Demokracja jest bowiem w systemach totalitarnych pojęciem obcym.

I tu dochodzimy do historycznego momentu, kiedy to 11 marca 1947 roku prezydent Truman w oredziu do amerykańskiego Kongresu ogłosił doktrynę powstrzymania ekspansji komunizmu oraz głównego jej nosiciela, to znaczy Związku Radzieckiego. Konkretnym posunięciem Amerykanów było zaproponowanie pomocy tym krajom, które nie będą popierać rozszerzania się komunizmu. Pomoc ta, to był właśnie Plan Marshalla.

Autor